

วรรณคดีเรื่อง

พระราชพิธีสิบสองเดือน

วิชาวรรณกรรม

ขนบธรรมเนียม

ประเพณีของไทย

THG2402

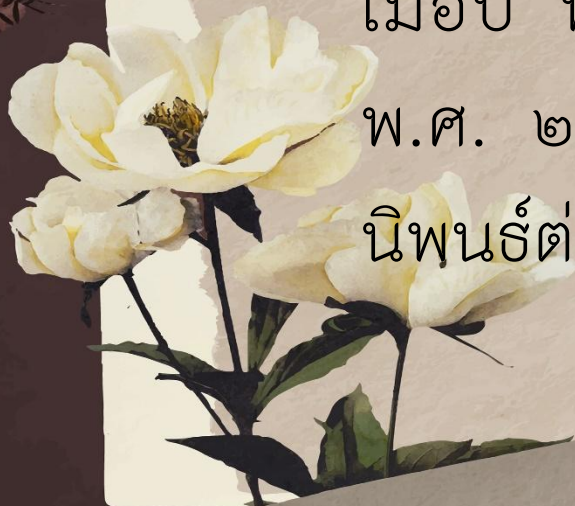
วรรณคดีเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน

วรรณคดีเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นพระราชนิพนธ์ของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี
ชวต พ.ศ. ๒๔๓๑

กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณในเวลานั้น ซึ่งเหมือนกับหอสมุดแห่งชาติ
มีความเห็นว่าพระองค์ทรงทำพระราชพิธีต่าง ๆ เป็นประจำอยู่แล้ว ย่อมทรงรู้
เรื่องการพระราชพิธีมากกว่าใคร ๆ จึงขอให้พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น เพื่อ
เป็นความรู้ต่อไปและเพื่อประโยชน์กับเจ้าหน้าที่ในการพระราชพิธีนั้น ๆ จะได้
ปฏิบัติให้ถูกต้อง

วรรณคดีเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราช-
นิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนในเวลาค่ำ เมื่อทรงว่าง
จากราชการต่าง ๆ ต้องทรงพระราชทานให้ทันพิมพ์ทุกสัปดาห์
ในหนังสือวชิรญาณของหอพระสมุดฯ ทรงเริ่มตั้งแต่เดือน ๑๒
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๑ ทรงพระราชนิพนธ์ถึงเดือน ๑๑ เมื่อปี
พ.ศ. ๒๔๓๒ ก็มีพระราชธุระอื่น ทำให้ไม่ได้ทรงพระราช
นิพนธ์ต่อ

วรรณคดีเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน

พระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่
กรรมการวรรณคดีสโมสรตามพระราชบัญญัติวรรณคดีสโมสร
พ.ศ. ๒๔๕๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ยกย่องว่าเป็น “ยอดของ
ความเรียงอธิบาย”

วรรณคดีเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน

ทำนองแต่ง

พระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นความเรียงร้อยแก้วเชิงอธิบาย คล้ายกับมีพระราชดำรัสบอกเล่ากับผู้อ่าน เนื้อหา มีขนาดยาวประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ คำเศษ ทรงพระราชนิพนธ์เนื้อหาสาระได้อย่างละเอียดลออ แจ่มแจ้ง ทรงค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานและคำบอกเล่าของผู้รู้ ทำให้เรื่องราวมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ นำเสนอเรื่องราวเป็นลำดับขั้นตอนดี ใช้ภาษาง่าย มีการย่อคำ เน้นความ ให้ภาพ ให้ข้อคิดคมคาย ใช้โวหารเปรียบเทียบ และมีพระอารมณ์ขัน

ตัวอย่างทำนองการแต่ง

การที่มุ่งหมายในเรื่องทำพระราชพิธีตรุษสุตปีมีสวดอาฏานาฎิยสูตรซ้ำ ๆ ไปตลอดคืนยังรุ่งนี้ด้วยประสงค์จะให้เป็นการระงับภัยอันตรายแก่มนุษย์ทั้งปวงทั่วพระราชอาณาเขต ตามพระบรมพุทธานุญาต แต่ตามที่เขาใจกันโดยมากกว่า ซึ่งพระสวดภณยักษ์หรือภณพระนั้นเป็นการชู้ตวาดให้ผีตกใจกลัว แล้วยิงปืนกระหน่ำสำหรับให้วัง จนถึงคนแก่คนเฒ่าต้องหาขมื่นกับปูนตั้งไว้ตามข้างที่หลับที่นอนในเหย้าในเรือน สำหรับผีญาติพี่น้องและผีเหี้ยผีเรือนจะตกใจปืน เทียววังปากแตกสี่ข้างหักจะได้เอาขมื่นกับปูนทา

(การสวดภณยักษ์ในพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ พระราชพิธีสิบสองเดือน)

วรรณคดีเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน

ลักษณะเด่นของพระราชนิพนธ์

ลักษณะเด่นของพระราชพิธีสิบสองเดือนมี ๒ ประการ คือ

๑. เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เรื่องพระราชพิธีที่ถูกต้องถ่องแท้ที่สุด
๒. เป็นหนังสือที่มีการอธิบายความแจ่มแจ้งที่สุด และมีโวหารจับใจเหมือนฟัง พระเจ้าอยู่หัวทรงเล่าเอง วรรณคดีสโมสรซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ โปรดให้ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้ยกย่องเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนว่าเป็นยอดความเรียงอธิบาย

วรรณคดีเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน

ลักษณะที่ทรงพระราชนิพนธ์

๑. ทรงเริ่มต้นด้วยการชี้แจงตำราเดิมของการพระราชพิธีนั้นก่อน แล้วทรงชี้แจง เหตุการณ์ที่ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ จนถึงพระราชพิธีนั้นได้เลิกไปแล้ว หรือยังกระทำอยู่

๒. ทรงสอบสวนตำรับตำราทั้งหลายที่มีอยู่ และรับสั่งถามผู้ทำการพิธี เช่น พระมหाराชครูพราหมณ์ ประกอบกับเรื่องที่พระองค์ทรงทราบมา เช่น จากพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และผู้รู้อื่น ๆ ที่ใกล้ชิด

๓. ทรงวินิจฉัย และเรียบเรียงเป็นพระบรมราชาธิบาย

เนื้อเรื่อง

เริ่มด้วยพระบรมราชาธิบายเหตุแห่งพระราชพิธีสำหรับพระนคร อธิบายถึงพระราชพิธีสิบสองเดือนที่มีมาในกฎมณเฑียรบาลครั้งกรุงเก่า ตลอดจนพระราชพิธีสิบสองเดือนที่ยังทำอยู่ในกรุงรัตนโกสินทร์ และพระราชปรารภที่จะทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน แล้วจึงมีพระบรมราชาธิบายพระราชพิธีตามลำดับ **โดยเริ่มจากพระราชพิธีเดือนสิบสอง จนถึงเดือนสิบ สิ้นสุดที่พระราชพิธีเดือนสิบเอ็ดซึ่งเนื้อหายังไม่บริบูรณ์**
(อ่านเพิ่มเติมในเอกสารประกอบการสอน)

NOTE

วรรณคดีเรื่อง
พระราชพิธี
สิบสองเดือน

ตัวอย่างการอธิบายการพระราชพิธีตรียัมปวาย ตรีปวาย

๑ การพระราชพิธีตรียัมปวาย ซึ่งเปลี่ยนมาแต่เดือนอ้าย การพิธีนี้ซึ่งกำหนดทำในเดือนอ้าย คงจะเป็นเหตุด้วยนับเปลี่ยนปีเอาต้นฤดูหนาวเป็นปีใหม่ของพราหมณ์ตามเช่นแต่ก่อนเราเคยใช้มา แต่การที่เลื่อนเป็นเดือนห้า นั้นจะไว้ชี้แจงต่อเมื่อว่าถึงสงกรานต์ การที่เลื่อนมาเป็นเดือนยี่นี้ก็ได้อธิบายแล้วในคำนำ บัดนี้จะขอกล่าวตัดความแต่เพียงตรียัมปวายตรีปวายนี้เป็นพิธีปีใหม่ของพราหมณ์ ตรงกันกับพิธีมะหะหระห์ของพวกแขกเจ้าเซ็น นับเป็นทำบุญตรุษเปลี่ยนปีใหม่ จึงเป็นพิธีใหญ่ของพราหมณ์

(พระราชพิธีสิบสองเดือน, ๒๕๖๔, ออนไลน์)

ตัวอย่างการอธิบายพระราชพิธีพืชมงคล

๑ พิธีนี้เหตุใดจึงไม่มีในกฎมนเฑียรบาลและในจดหมายขุนหลวงหาวัดทั้งสองแห่งก็ไม่ทราบเลย จะว่าไม่เคยทำที่กรุงเก่าก็ว่าได้ ด้วยในตำราของพราหมณ์ก็มีอยู่ว่าเดือน ๙ พระราชพิธีพืชมงคลมหาเมฆบูชา มีวิธีซึ่งจะทำชัดเจน อนึ่งการพิธีขอฝนนี้ก็ดูเป็นพิธีสำคัญ มีเครื่องเตีอนที่จะให้เลิกไม่ได้ อยู่ คือถึงว่าเจ้าแผ่นดินจะดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรมมิได้ปรวนแปร ซึ่งคนบางพวกมักพาลว่าดินฟ้าอากาศมักจะเป็นไปตามอาการของเจ้าแผ่นดินประพฤติ การฝนแล้งข้าวแพงนี้ ดูก็ไม่มีใครจะเลือกเวลา มีเรื่องราวโบราณและเรื่องใหม่ๆ หลายเรื่อง ที่ได้กล่าวถึงว่าเวลาฝนแล้งข้าวแพง เจ้าแผ่นดินนั้นตั้งอยู่ในยุคธรรม ทรงพระกรุณาแก่อาณาประชาราษฎร์ที่ต้องอดอยาก ทรมานพระองค์ต่างๆ เพื่อให้ฝนตก

(พระราชพิธีสิบสองเดือน, ๒๕๖๔, ออนไลน์)

รายการอ้างอิง

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๖๔). **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. จาก

<https://vajirayana.org/>

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. (๒๕๒๔). **วรรณคดีเกี่ยวกับขนบประเพณีของไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพฯ: พิษณุเศศ.

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (๒๕๕๓). “พระราชพิธีสิบสองเดือน” ใน เอกสารประกอบการ

สัมมนาวิชาการ “๑๐๐ ปีวรรณคดีสโมสร” เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ.

๒๕๕๓/ ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासูกกรี.

สายทิพย์ นุกูลกิจ. (๒๕๓๓). **วรรณคดีเกี่ยวกับขนบประเพณี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.